

“ถ้าคุณพลอยยังอยู่” : ความยกย่องของมโนทัศน์สัมพันธบท

สายวรุณ น้อยนิมิตร*

บทคัดย่อ

“ถ้าคุณพลอยยังอยู่” เป็นบทละครขนาดสั้นที่จักรกฤษณ์ ดวงพิตราได้นำบทล้อเรื่อง “ถ้าแม่พลอยยังอยู่” และนวนิยายเรื่องสี่แผ่นดินมาสร้างสรรค์ขึ้นใหม่โดยนำเสนอผ่านมุมมองของคนเขียนบทละคร ทำให้คุณพลอยกลับมามีชีวิตอีกครั้งในเหตุการณ์ปฏิวัติสมัยพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ บทละครเรื่องนี้สามารถศึกษาได้ด้วยมโนทัศน์สัมพันธบท ขณะเดียวกันก็สะท้อนให้เห็นความยกย่องของมโนทัศน์นี้ด้วยว่า หากพิจารณาตามแนวคิดที่ว่าด้วย“มรดกกรรมของผู้แต่ง” อันเป็นที่มาของมโนทัศน์นี้แล้ว บทบาทของผู้ประพันธ์จะยังคงมีความสำคัญในฐานะของผู้สร้างสรรค์อีกหรือไม่ หรือจะมุ่งหาความหมายเฉพาะในตัวบทและปฏิบัติกริยาของผู้รับเท่านั้น

* ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ประจำภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

“ถ้าคุณพลอยยังอยู่” เป็นบทละครขนาดสั้นของจักรกฤษณ์ ดวงพิตรา กล่าวถึง ‘คุณพลอย’ หรือ ‘แม่พลอย’ ตัวละครเอกในนวนิยายเรื่องสี่แผ่นดินว่า หากเธอยังมีชีวิตอยู่จนถึงปัจจุบัน ทั้งเธอและแม่ช้อยก็คงสมัครเป็นลูกเสือชาวบ้าน และแม้ว่าจะมีอาการหลงลืมเลอะเลือนตามประสาวัยชราไปบ้าง แต่ก็ยังจดจำเรื่องราวความผูกพันระหว่างคนในครอบครัวดังที่เคยปรากฏในนวนิยายเรื่องสี่แผ่นดินมาแล้วเป็นอย่างดี

ผู้ประพันธ์บทละครเรื่องนี้มีได้รับแรงบันดาลใจจากนวนิยายเรื่องสี่แผ่นดินโดยตรง แต่ได้โครงเรื่องจากข้อเขียนในคอลัมน์อายุมงคล-คุย ของม.ร.ว.อายุมงคล โสณกุลเรื่อง “ถ้าแม่พลอยยังอยู่” ซึ่งพิมพ์ในสยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์ ฉบับวันที่ 10 พฤษภาคม 2524 เรื่องนี้มีลักษณะเป็นบทล้อ กล่าวคือมุ่งล้อ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ที่ให้สัมภาษณ์เกี่ยวกับแม่พลอย ตัวละครเอกในนวนิยายที่มีผู้รู้จักอย่างแพร่หลาย ขณะเดียวกันก็ล้อพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ซึ่งมีชื่อพ้องกับ “คุณเปรม” สามีมของแม่พลอยและได้กล่าวถึงเหตุการณ์ความเคลื่อนไหวทางสังคมการเมืองในช่วงเวลาที่พลเอกเปรมเป็นนายกรัฐมนตรีด้วยน้ำเสียงที่แฝงอารมณ์ขันไว้อีกด้วย

แม้ว่าบทละครเรื่อง “ถ้าคุณพลอยยังอยู่” จะดำเนินเรื่องตามบทล้อข้างต้น แต่ในบทละครก็มีข้อความที่โยงกลับไปหานวนิยายเรื่องสี่แผ่นดินอยู่หลายตอน ซึ่งผู้ประพันธ์ได้เปลี่ยนตำแหน่งแห่งที่และนำมาจัดวางในบริบทใหม่ ซึ่งหากนำมาพิจารณาอย่างละเอียดแล้ว จะเห็นความน่าสนใจในฐานะของงานศิลปะที่สร้างสรรค์ขึ้นจากอำนาจของจินตนาการโดยแท้ ดังที่ตัวละครตัวหนึ่งในภาพยนตร์เรื่อง “เนเวอร์แลนด์ แดนรักมหัศจรรย์” (Findind Neverland) กล่าวว่า “ถ้าเรามีจินตนาการ แม้เพียงน้อยนิด เราจะสามารถหันมาได้แล้วเห็น”¹ และด้วยมุมมองของคนทำละคร ซึ่งเป็นการยืนยันถึงสถานะของผู้ประพันธ์แล้ว ทำให้น่าสนใจยิ่งขึ้นไปอีกว่า หากนำ

¹ เมื่อจักรกฤษณ์ ดวงพิตรานำบทละครเรื่องนี้ มาสอนในชั้นเรียนระดับปริญญา มหาบัณฑิตที่คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร ได้ยกข้อความนี้มาเป็นวิธีวิทยา (methodology) ที่จะเข้าถึงบทละครเรื่องนี้ว่า “...with just a wee bit of imagination, I can ture around right now and see...”

มโนทัศน์เรื่องสัมพันธ์บท (intertextuality) ซึ่งเป็นแนวการวิจารณ์หลังศตวรรษที่ 20 และได้รับความนิยมหลังจากที่ทฤษฎีเรื่อง “มรณกรรมของผู้แต่ง” (“the Death of the Author”) ได้รับความนิยมอย่างมากมาศึกษามุขละครเรื่องนี้แล้ว บทบาทในฐานะของผู้ประพันธ์จะยังคงมีความสำคัญหรือไม่ หรือจะมุ่งพิจารณาเฉพาะความหมายในตัวบทและปฏิกริยาของผู้รับเพียงเท่านั้น

สัมพันธ์บท (intertextuality) : สถานะของตัวบท

สัมพันธ์บทเป็นมโนทัศน์ที่นักคิดแนวหลังสมัยใหม่ (postmodern) นำมาใช้อธิบายเรื่องตัวบทวรรณกรรม หลังจากที่มีการขานรับทฤษฎีการวิจารณ์ที่มีชื่อเสียงของโรลิ่งด์ บาร์ตส์ นักปราชญ์ชาวฝรั่งเศส ซึ่งเขียนบทความเรื่อง “The Death of the Author” เมื่อ ค.ศ.1968 บทความนี้จุดประกายความคิดที่ว่านักประพันธ์มิได้อยู่ในฐานะผู้สร้างสรรค์ผลงานวรรณกรรมอีกต่อไป และตัวบทมิได้เป็นผลผลิตของอัจฉริยภาพของผู้แต่ง แต่เป็นพื้นที่หลากหลายมิติที่เปิดให้ข้อเขียนจากแหล่งต่างๆ ได้มาปะทะสังสรรค์กัน ทั้งนี้ ไม่มีข้อเขียนใดที่เป็นของแท้ดั้งเดิมแม้สักชิ้นเดียว ตัวบทคือผ้าฉีกทอด้วยสารพัดข้อความซึ่งมาจากแหล่งข้อมูลวัฒนธรรมอันหลากหลาย² คำอธิบายนี้ทำให้เห็นว่า “ตัวบท” (text) มีความหมายกว้างมาก แต่นพพร ประชากุล³ ได้อธิบายถึงความสัมพันธ์ระหว่างตัวบทในลักษณะของสัมพันธ์บทไว้อย่างชัดเจนว่า “ตัวบทหนึ่งๆ มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับตัวบทอื่นๆ ที่ปรากฏอยู่ในยุคสมัยเดียวกันหรือในยุคสมัยก่อนหน้าไม่มากนักน้อย โดยที่ความสัมพันธ์เชื่อมโยงดังกล่าวมีหลักฐานยืนยันได้ในตัวบทชิ้นที่พิจารณาเป็นหลักอยู่”

จากคำอธิบายข้างต้น บทละครเรื่อง “ถ้าคุณพลอยยังอยู่” จึงเป็นพื้นที่หลากหลายมิติหรืออาจเรียกได้ว่าเป็นตัวบทหลัก หรือตัวบทปลายทางที่ได้นำตัวบทอื่นๆ ที่มีมาก่อนหน้า ซึ่งรวมทั้งวาทกรรมที่เกิดขึ้นในสังคม ซึ่งเรียกได้ว่าเป็นตัวบท

² อ้างถึงในชูศักดิ์ ภูทรกุลวณิช, “ชะตากรรมของหนังสือในสหัสวรรษใหม่,” *อ่านไม่เอาเรื่อง* (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์คบไฟ, 2545), 14.

³ นพพร ประชากุล “สัมพันธ์บท”, *สารคดี* 16, 182 (เมษายน 2543): 175-177.

ต้นทางมาแปรรูปและกลายกลืนให้เป็นองค์ประกอบหนึ่งของตัวบทหลัก โดยมีตัวบทหลักทำหน้าที่ควบคุมความหมายทั้งหมดไว้ การแปรรูปและกลายกลืนจึงเป็นกระบวนการที่ทำให้ผู้อ่านเห็นร่องรอยของการถักทอ ซึ่งสามารถสืบสาวไปถึงตัวบทต้นทางได้ ตัวบทวรรณกรรมจึงมีความหมายว่าแต่ละตัวบทไม่ได้เป็นอิสระจากกัน แต่มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกัน ซึ่งอาจเห็นภาพได้ชัดเจนยิ่งขึ้นเมื่อพิจารณาเนื้อเรื่องบางตอนในบทละคร ดังนี้

คุณช้อย : “เรื่องปฏิวัตินี้จะอย่าตกใจไปนักเลยแม่พลอย ชาวเค้าว่าคุณแปรมแหงนี้ไปรวมพลที่เมืองโคราช แล้วก็กำลังจะกลับมายึดกรุงเทพฯ ไม่ช้านี้ล่ะ”

คุณพลอย : “ไม่จริง! ไม่จริง! ไม่จริง!... ไม่น่าเลย... คุณแปรม... ฉันไม่เข้าใจอะไรหลายอย่าง ถ้าคุณแปรมยังอยู่ ฉันก็คงจะถามได้ แต่ก็ช่างเถิดไม่เป็นไร... ว่าที่จริงฉันก็เริ่มจะเข้าใจอะไรได้บ้างแล้ว... แต่คุณแปรมนะ คุณแปรมจะหนีไปหัวเมืองก็ไม่บอกให้ฉันรู้ก่อน ฉันจะได้แอบแพรเพลาะให้เอาไปห่ม...”

คุณช้อย / คุณอื่น : “คนละแปรม”

ตัวบทหลักตอนนี้ ได้นำตัวบทต้นทางจาก 3 แหล่งมาผสมผสานเข้าไว้ด้วยกัน กล่าวคือเริ่มจากเหตุการณ์ความเคลื่อนไหวทางการเมืองคือเหตุการณ์กบฏเมษาฮาวาย พลเอกเปรม ติณสูลานนท์ หลบหนีไปรวมพลที่จังหวัดนครราชสีมา จากนั้นได้ยกกองกำลังเข้ามาตั้งในกรุงเทพมหานคร และสามารถยึดอำนาจกลับคืนมาได้ ข้อความต่อมากล่าวว่า “ไม่จริง! ไม่จริง! ไม่จริง!... ไม่น่าเลย... คุณแปรม... ฉันไม่เข้าใจอะไรหลายอย่าง ถ้าคุณแปรมยังอยู่ ฉันก็คงจะถามได้” เป็นข้อความที่อยู่ในนวนิยายเรื่องสี่แผ่นดินตอนท้ายเรื่อง เมื่อแม่พลอยทราบข่าวว่า สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล สวรรคต แม่พลอยก็ไม่อาจยอมรับความจริงได้ในตอนแรก และข้อความสุดท้ายกล่าวถึงความทรงจำของแม่พลอยที่มีต่อคุณแปรมผู้เป็นสามี ซึ่งแสดงถึงอารมณ์ขันล้อพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ไปพร้อมกันด้วย ข้อความนี้ปรากฏในบทล้อเรื่อง

“ถ้าแม่พลอยยังอยู่” จะเห็นว่าตัวบทหลักคือบทละครเรื่องนี้ทำให้สืบสาวขึ้นไปถึงความสัมพันธ์ที่โยงใยไปถึงตัวบทต้นทางอย่างมีหลักฐานชัดเจน และนำมาจัดวางในบริบทที่แสดงให้เห็นตัวตนของแม่พลอยในวัยชรา สอดคล้องกับจุดมุ่งหมายเพื่อล้อแม่พลอยในตัวบทต้นทางได้อย่างลงตัว

“ถ้าแม่พลอยยังอยู่” : บทบาทของผู้รับ

ม.ร.ว. อายุมงคล โสณกุล เป็นนักหนังสือพิมพ์ที่มีชื่อเสียงคนหนึ่ง ท่านคุ้นเคยกับ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมชเป็นอย่างดี อีกทั้งยังได้เขียนประวัติและผลงานทางวรรณคดีของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมชพิมพ์ลงใน Encyclopedia of World Literature ไว้ด้วย บทล้อที่แฝงด้วยอารมณ์ขันเรื่อง “ถ้าแม่พลอยยังอยู่” จึงเป็นเสมือนการสนทนาเพื่อล้อเลียนม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมชและสร้างจินตนาการผสานกับเหตุการณ์บ้านเมืองในช่วงเวลานั้นได้อย่างคมคาย ดังที่ขึ้นต้นว่า

“ถ้าแม่พลอยยังมีชีวิตอยู่มาจนถึงทุกวันนี้...แกก็เป็นลูกเสือชาวบ้าน ... นั้นละ...แม่พลอยละ” -- ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช

วันนั้น ช้อยลงจากรถแท็กซี่แล้วถือไม้เท้ากระย่องกระแย่ง แต่ยังคงกระฉับกระเฉงถึงหน้ากระไดเวียน แม่พลอยก็ลงนั่งแล้วถัดขึ้นกระไดอย่างคล่องแคล่ว

“พลอย” ช้อยเรียกเมื่อมองเห็นพลอยนั่งตะบันน้ำกินอยู่ในห้อง “เขาปฏิวัติกันอีกแล้วละ รุ้ไหม”⁴

ข้อความข้างต้น แสดงให้เห็นบทบาทของผู้รับในลักษณะที่มุ่งล้อตัวบทต้นทาง ซึ่งก็คือถ้อยคำสัมภาษณ์ของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ต่อมาก็เชื่อมโยงเหตุการณ์บ้านเมืองที่เกิดรัฐประหารขึ้น เพื่อนำไปสู่การแสดงความจริงรักภักดีต่อ

⁴ ม.ร.ว.อายุมงคล โสณกุล, “ถ้าแม่พลอยยังอยู่,” สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์ (10 พฤษภาคม 2524)

สถาบันพระมหากษัตริย์ของแม่พลอย แม้ว่าแม่พลอยจะล่วงเข้าสู่วัยชราถึงขั้นตะบั้นน้ำกินก็ตาม

หากนำความคิดที่ว่าวรรณกรรมเมื่อเผยแพร่สู่สาธารณชน ย่อมตกเป็นเอกสิทธิ์ของสาธารณชนที่จะตีความและประเมินค่ามาพิจารณาแล้ว ย่อมจะเห็นถึงบทบาทของผู้รับที่สามารถจะตีความและเข้าถึงตัวบทได้ในลักษณะต่างๆ บทล้อของ ม.ร.ว.อายุมงคล โสณกุล ทำให้เราเห็นถึงบทบาทของผู้รับที่จินตนาการต่อจากตัวบทต้นทาง และนำมาสร้างสรรค์ขึ้นใหม่ได้อย่างคมคายน่าสนใจและชวนให้ขบขันบรรลุดตามความมุ่งหมายของการประพันธ์

“ถ้าคุณพลอยยังอยู่” : บทบาทของผู้ประพันธ์

จักรกฤษณ์ ดวงพิตรา เคยเขียนบทละครจากนวนิยายเรื่องสี่แผ่นดินมาก่อนหน้านี้แล้ว คือ เมื่อ พ.ศ. 2537 ซึ่งได้กล่าวถึงแผ่นดินที่ห้าไว้ด้วย ซึ่งเป็นการจินตนาการต่อจากนวนิยายเรื่องสี่แผ่นดิน แต่ในบทละครเรื่อง “ถ้าคุณพลอยยังอยู่” นี้ ผู้ประพันธ์น่าจะมุ่งสนทนากับบทล้อของ ม.ร.ว.อายุมงคล มากกว่าตัวบทนวนิยายเรื่องสี่แผ่นดิน ประเด็นที่สนทนาก็คือการย้ำให้เห็นอำนาจของงานศิลปะว่าอยู่เหนือกาลเวลา ดังที่ Edith Hamilton กล่าวไว้ใน **Methology Timeless Tales of Gods and Heroes** ว่า “ในที่สุดแล้ว เมื่อใครสักคนหยิบหนังสืออย่างนี้ขึ้นมา เขาก็จะไม่ถามว่าผู้เขียนได้เล่าเรื่องเสียใหม่อย่างสนุกสนานเพียงใด แต่จะถามว่า เขาได้นำผู้อ่านเข้าไปใกล้กับเรื่องดั้งเดิมเพียงไร”⁵ นั้นย่อมหมายถึงว่า ผู้ประพันธ์บทละครเรื่องนี้ นอกจากจะให้ผู้รับพิจารณาดัวบทกลางคือ “ถ้าแม่พลอยยังอยู่” แล้ว ยังมุ่งให้ผู้รับหวนกลับไปถึงตัวบทต้นทางคือ นวนิยายเรื่องสี่แผ่นดินอีกด้วย จะเห็นว่าผู้ประพันธ์พยายามจะรักษาภาพลักษณ์ของคุณพลอยไม่ต่างกับสตรีที่ได้รับการอบรมมาดี

⁵ ...After all, when one takes up a book like this one does not ask how entertainingly the author has retold the stories, but how close he brought the reader to the original.

พร้อมให้มีความจงรักภักดีต่อชาติ ศาสนาและพระมหากษัตริย์ ดุจเดียวกับในนวนิยาย เรื่องสี่แผ่นดิน ดังตอนหนึ่งที่ว่า

คุณพลอย : “แม่ต้องรีบไปลูก แม่เป็นลูกเสือชาวบ้าน บ้านเมือง เป็นจลาจลอย่างนี้ แม่อยู่เฉยไม่ได้หรอก อันช่วยพุงแม่ไปเร็วๆ เกอะลูก”

คุณอัน : “คุณแม่ไปช่วยเค้าไม่ได้หรอกครับ แล้ววันนี้เราก็ต้อง ไปเยี่ยมพี่อันด้วย”

คุณพลอย : “โอ้ อัน ลูกแม่... เพิ่งจะปฏิวัติกันยังไม่ทันไรเลย โดน จับอีกแล้ว... คราวนี้โทษคงไม่ถึงประหารชีวิตเหมือนครั้งก่อนไซ้แม่”

คุณอัน : “เปล่าครับ คุณแม่ นั้นมันเรื่องเมื่อ พ.ศ.๒๔๗๖ แต่ปี พ.ศ.๒๕๒๔ แล้วครับ พี่อันไม่ได้โดนจับไปขังที่บางเขน เค้าไปนอนที่ โรงพยาบาลรามาย ให้หมอแผนกอายุรเวชเขาตรวจโรคอะไรครับ แล้ว ฟันปลอมนี่นะ ก็ของพี่อันเค้า ผมหยิบมาวางเตรียมไว้ว่าจะเอาไปด้วย เพราะว่าตอนที่พี่อันเข้าโรงพยาบาล พี่เค้าหยิบผิดอัน เอาฟันปลอมของ ยายประไพใส่ไปนะครับ”

คุณพลอย : “อันิจจ์ ทุกข์”

จากบทสนทนาที่ เราจะเห็นภาพผู้หญิงชราคนหนึ่งที่มีร่างกายภายนอก จะเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา แต่ความทรงจำยังคงแจ่มชัด แม้ว่าเธอจะเอาเรื่องราวในอดีตมาประสมประสานกับเหตุการณ์ในปัจจุบัน แต่ก็สะท้อนให้เห็นความเป็นแม่พลอยจากเรื่องสี่แผ่นดิน โดยเฉพาะประโยคที่ว่า “อันิจจ์ ทุกข์” ที่สื่อความเป็นแม่พลอยได้อย่างแนบเนียน คือแสดงถึงความมีใจมั่นในพระพุทธศาสนา ซึ่งในเรื่องสี่แผ่นดินก็แสดงให้เห็นชัดว่า เมื่อเธอประสบเหตุการณ์ร้ายๆ ในชีวิต พระพุทธศาสนา ได้ช่วยยึดเหนี่ยวจิตใจให้เธอตระหนักในความจริงและยอมรับโดยดุษณีตลอดมา

ข้อที่น่าสังเกตประการหนึ่งคือ การที่ผู้ประพันธ์เรียกแม่พลอยว่า ‘คุณ’ ทำให้เกิดระยะห่างทั้งด้านฐานะทางสังคมและกาลเวลาที่ผ่านไประหว่างตัวละครกับผู้ประพันธ์ ซึ่งก็เป็นผู้รับในขณะเดียวกันด้วย นับว่าเป็นกลวิธีหนึ่งของบทละครสมัยใหม่ ที่มีจุดประสงค์จะให้ผู้ชมละครเกิดการจุกคิดมากกว่าจะมุ่งให้เกิดอารมณ์ร่วม

คล้ายตามไปกับตัวละคร และเป็นการย้ำเตือนสถานะความเป็นบทละครที่เกิดจากจินตนาการได้ชัดเจนยิ่งขึ้นไปอีก โดยเฉพาะละครที่มีลักษณะล้อเลียนตัวบทต่างๆ ดังในเรื่องนี้ ซึ่งอาจมองว่าเป็นการแสดงอารมณ์ขันที่พยายามจะจินตนาการถึงหญิงชราวัยเกือบร้อย แต่มีความจงรักภักดีอย่างที่สุด และมีความพยายามจะเข้าไปมีส่วนร่วมในการปกป้องประเทศชาติบ้านเมืองดุจเดียวกับประชาชนอื่นๆ

อาจจะเห็นว่าบทสนทนาของตัวละครในเรื่องมักจะพูดซ้ำ ๆ อยู่ไม่กี่ประโยค ซึ่งอาจทำให้เห็นความจงใจที่จะย้ำถึงภาพของตัวละครแต่ละตัวที่ต่างก็ชราภาพไปตามๆ กัน หรืออาจให้เกิดความขบขันจากอากัปกริยาของตัวละคร เช่นที่ว่า

พลอยวางสากที่กำลังใช้ตะบันน้ำโดยเร็ว รีบคว้าสิ่งที่วางอยู่บนโต๊ะข้างๆ พยายามพันรอบคอ

“ฉันต้องไปทำหน้าที่ลูกเสือชาวบ้านแล้วละจ้อย อั้น อั้น ประไพ เขาปฏิวัติกันอีกแล้ว ช่วยห้ามแม่ไปช่วยเขาซิ เอ..นี่แม่กินข้าวแล้วหรือยังนะ”

“นั่นไม่ใช่ผ้าพันคอลูกเสือชาวบ้านของคุณแม่ นะครับ” ตาอันโผล่เข้ามาท้วงพอดี “นั่นพันปลอมของพี่อั้น ใช้พันคอไม่ได้หรอกครับ”

จากบทสนทนานี้ เราจะเห็นภาพหญิงชราคนหนึ่งที่มีแม้ร่างกายภายนอกจะเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา แต่เนื้อแท้แล้ว ยังคงมีใจที่มุ่งมั่นจะช่วยชาติอย่างแท้จริง

สัมพันธบท : ความยกย่องของมโนทัศน์

หากพิจารณาที่มาของมโนทัศน์เรื่องสัมพันธบทแล้ว จะพบว่าสืบเนื่องมาจากทฤษฎีการวิจารณ์ของโรลิ่งด์ บาร์ตส์ที่มุ่งให้ความสำคัญต่อดัชนีและผู้รับมากกว่าจะยกย่องผู้ประพันธ์ในทำนองเทพปกรณัม และมุ่งเน้นการอ่านละเอียด (closed reading) เพื่อค้นหาความหมายตามสัญลักษณ์ที่ปรากฏในตัวบท แต่ในเวลาเดียวกันบาร์ตส์เองก็ชี้ว่าการวิจารณ์ตัวบทนั้นก็ไม้อาจละทิ้งบริบททางสังคมไปได้

ที่สำคัญหากตัวบทนั้นจัดเป็นงานศิลปะ บทบาทของผู้ประพันธ์ย่อมโดดเด่นทั้งในฐานะของผู้รับและผู้สร้าง หากการวิจารณ์ในศตวรรษใหม่จะปฏิเสธบทบาทของผู้ประพันธ์ และให้ความสำคัญเฉพาะการค้นหาคำหมายในตัวบทและปฏิกิริยาของผู้รับเท่านั้นแล้ว คงกล่าวได้ว่าการวิจารณ์นั้นไม่อาจจะสมบูรณ์ไปได้ ถ้าละเลยกระบวนการสร้างสรรค์ตัวบท บทบาทของผู้ประพันธ์ควรจะมีสำคัญต่อการสร้างผลงานด้วยเช่นกัน ดังนั้น หากยึดถือการวิจารณ์สมัยใหม่อย่างสุดโต่งภายใต้กรอบความคิดที่ว่าผู้แต่งไม่มีตัวตนแล้ว เราจะประเมินค่างานนั้นได้อย่างสมบูรณ์หรือไม่ คงต้องกลับไปทบทวนถึงการนำมโนทัศน์นี้มาวิจารณ์ผลงานศิลปะอีกครั้งหนึ่งแล้วกระมัง

ภาคผนวก
บทละครแปรรูป
เรื่อง
ถ้าคุณพลอยยังอยู่

(เมื่อโรงละคร และเวที มีตสนิทแล้ว จึงมีข้อความว่า “พุทธศักราช ๒๕๒๔” ฉายขึ้นบนฉากหลัง)

เสียง คีตกฤทธิ์ ปราโมช : “ถ้าแม่พลอยยังมีชีวิตอยู่มาจนถึงทุกวันนี้ แกก็เป็นลูกเสียชาวบ้าน ...

(ไฟบนเวทีสว่างขึ้นช้า ๆ เห็นคุณพลอยนั่งเหม่อมึนอยู่ที่ระเบียงหน้าดึก)
นั่นละ... แม่พลอยละ”

(สักครู่ มีเสียงรถแล่นเข้ามาหยุดใกล้ ๆ แล้วแล่นออกไป เห็นคุณช้อยถือไม้เท้า เดินกระย่องกระแย่ง แต่กระฉับกระเฉง ขึ้นบันไดตึกไปหาคุณพลอย ในขณะที่คุณพลอยกำลังตะบันน้ำอยู่)

คุณช้อย : “พลอย เจ้าปฏิวัติกันอีกแล้วละ รู้ไหม”

(คุณพลอยวางสากโดยพลัน รีบคว้าสิ่งที่วางอยู่บนโต๊ะเตี้ยใกล้ตัว เอามาพยายามพันคอ และลุกขึ้น)

“นั่นแม่พลอยทำอะไร...แล้วจะไปไหน...หะ”

คุณพลอย : “ช้อย ถึงเวลาที่ฉันจะต้องไปทำหน้าที่ของฉันแล้วละ... อั้น... อั้น... ประไฟ... ประไฟ... เจ้าปฏิวัติกันอีกแล้ว มาพุงแม่ไปช่วยเขาทีเถอะ”

(คุณอั้นผลุนผลันออกมาจากในเรือน)

“อั้นลูกแม่... นี่แม่กินข้าวแล้วรียังลูก”

คุณอั้น : “เพ็งทานเมื่อครู่รับคุณแม่ ... นั่นมันไม่ใช่ผ้าพันคอ ลูกเสียชาวบ้านของคุณแม่นะครับ มันเป็นพันปลอมของพี่อั้น ใช้พันคอไม่ได้หรอกครับ”

(คุณอันเอาพันปลอมจากมือคุณพลอย มาถือไว้)

คุณพลอย : “แม่ต้องรีบไปลูก แม่เป็นลูกเสือชาวบ้าน บ้านเมืองเป็นจลาจลอย่างนี้ แม่อยู่เฉยไม่ได้หรอก อันช่วยพุงแม่ไปเร็ว ๆ เถอะลูก”

คุณอัน : “คุณแม่ไปช่วยเค้าไม่ได้หรอกครับ แล้ววันนี้เราก็ต้องไปเยี่ยมพี่อันด้วย”

คุณพลอย : “โฮ อัน ลูกแม่... เพิ่งจะปฏิวัติกันยังไม่ทันไรเลย โดยจับอีกแล้ว... คราวนี้โทษคงไม่ถึงประหารชีวิตเหมือนครั้งก่อนใช่ไหมอัน”

คุณอัน : “เปล่าครับ คุณแม่ นั้นมันเรื่องเมื่อ พ.ศ.๒๔๗๖ แต่ปี พ.ศ.๒๕๒๔ แล้วครับ พี่อันไม่ได้โดนจับไปขังที่บางเขน เค้าไปนอนที่โรงพยาบาลรามมาฯ ให้หมอแผนกอายุรเวช เขาตรวจโรคชราไงครับ แล้วพันปลอมนี้แหละ ก็ของพี่อันเค้า ผมหยิบมาวางเตรียมไว้ว่าจะเอาไปด้วย เพราะว่าตอนที่พี่อันเข้าโรงพยาบาล พี่เค้าหยิบผิดอัน เอาพันปลอมของยายประไพใส่ไปนะครับ”

คุณพลอย : “อันจ้จ ทุกข์”

คุณช้อย : “เรื่องปฏิวัตินี้ นะอย่าตกใจไปนักเลยแม่พลอย ชาวเค้าว่าคุณเปรมแกหนีไปรวมพลที่เมืองโคราช แล้วก็กำลังจะกลับมายึดกรุงเทพฯ ไม่ช้านี้ล่ะ”

คุณพลอย : “ไม่จริง! ไม่จริง! ไม่จริง!... ไม่น่าเลย... คุณเปรม... ฉันไม่เข้าใจอะไรหลายอย่าง ถ้าคุณเปรมยังอยู่ ฉันก็คงจะถามได้ แต่ก็ช่างเถิดไม่เป็นไร ... ว่าที่จริงฉันก็เริ่มจะเข้าใจอะไรได้บ้างแล้ว... แต่คุณเปรมนะคุณเปรมจะหนีไปหัวเมืองก็ไม่บอกให้ฉันรู้ก่อน ฉันจะได้อบแพรเพลาะให้เอาไปห่ม...”

- คุณช้อย / คุณอัน : “คนละเปรม”
- คุณอัน : “คุณพ่อเสียไปนานแล้วครับ ตั้งแต่ก่อนที่คุณลุงเพิ่มถูกรางวัลที่หนึ่งหวยคุ่มเกล้าฯ สิบล้านบาท แล้วทำตัวหายในโรงนวด เลยชวดรับรางวัลไปไงครับ”
- คุณพลอย : “อนิจจํ ทุกข์”
(คุณพลอยหยิบพันปลอมจากมือคุณอันมาจะเช็ดหน้าตา)
- คุณอัน : “อ้าว คุณแม่ นั่นพันปลอมครับ พันปลอม ไม่ใช่ผ้าเช็ดหน้า”
(คุณอันยื้อเอาพันปลอมกลับมาวางไว้บนโต๊ะ แล้วควักผ้าเช็ดหน้าจากกระเป๋าเสื้อส่งให้คุณพลอย)
- คุณพลอย : “ขอบใจมากอัน เอาเถอะ มา อย่าช้าเลย รีบช่วยพุงแม่ไปเร็ว ๆ เอะลูกบ้านเมืองจะเป็นยังไงบ้างก็ 모르... เอ... นี่แม่กินข้าวแล้วหรือยังนะอัน”
- คุณช้อย : “กินแล้ว... ที่ตามเนียหิวเธอเงิ จะกินอะไรอีกมัยล่ะ”
- คุณพลอย : “ถ้ากินแล้ว ก็ไม่กินอีกหรอก”
- คุณช้อย : “ข้างนอกเค้าลือกันว่า คุณเปรมออกวิฑูที่โคราชบอกให้ทหารกรุงเทพฯ วางอาวุธ แล้วก็เตรียมจะเอาทหารม้าเข้ามา...”
- คุณพลอย : “ใช่ คุณเปรม เดียวก็ดกม้าอีกรอบจนได้”
- คุณช้อย / คุณอัน : “คนละเปรม”
- คุณพลอย : “เอ๊ะ แล้วนี่กองร้อยของตาอันจะร่วม...”
- คุณอัน : “พี่อันไม่ได้เป็นทหารแล้วครับ ตอนนี้ พี่อันนอนอยู่ที่โรงพยาบาลรามาย ครับ”
- คุณพลอย : “ตาอันคงถูกยิงกัคนะช้อย แล้วไอ้เชื้อไขมาเลเรียจากเกาะเต่าเกาะตะรุเตาในตัว มันก็แผลงฤทธิ์ขึ้น ก็เลยกลับมาเจ็บอีก...”

- คุณอัน : “ไม่ใช่ครับคุณแม่ พี่อันเค้าเป็นโรคชรา ก็หลงๆ ลืมๆ นะ
 ครับคุณแม่ ย้ำคิดย้ำทำ แล้วก็จำอะไรไม่ค่อยได้...”
- คุณพลอย : “อันจจ๋ ทุกข์”
 (คุณพลอยหยิบพินปลอมบนโต๊ะ พยายามจะเอาไปผูกคออีกครั้ง)
- คุณช้อย : “นั่นจะทำอะไรอีกล่ะ แม่คุณ”
- คุณพลอย : “ก็จะผูกผ้าพันคอ จะได้ออกไปเยี่ยมตาอันไง”
- คุณอัน : “นี่มันไม่ใช่ผ้าพันคอลูกเสือชาวบ้านของคุณแม่ครับ
 มันเป็นพินปลอมของพี่อัน ใช้พันคอไม่ได้หรอกครับ
 พินปลอมของพี่อันเนีย ผมวางไว้ จะเอาไปให้พี่อันครับ
 เพราะตอนที่ไปโรงพยาบาล พี่อันเค้าหยิบอันผิด เค้า
 เอาพินปลอมของประไพใส่ไปนะครับ”
- คุณพลอย : “แม่ก็หยิบผิดเหมือนกัน ตามันไม่ค่อยดี แล้วนี่ผ้าพันคอ
 ลูกเสือชาวบ้านของแม่ล่ะ อยู่ที่ไหน... พิศ... พิศ...
 หยิบผ้าพันคอลูกเสือชาวบ้านให้ทีเถอะ... เอ๊ะ... หมู่นี้ไม่
 รู้ว่าพิศเป็นอะไร เรียกเท่าไร ะ ะ ก็ไม่มาหาสักที จะ
 น้อยอกน้อยใจอะไรไร้เปล่าก็ไม่รู้”
- คุณอัน : “จะมาน้อยใจอะไรได้ล่ะครับ ก็ยายพิศแกตายไปตั้ง
 นานแล้ว”
- คุณพลอย : “โธ่ถึง ยายพิศ สายโซ่เส้นสุดท้ายที่เกี่ยวโยงชีวิตของฉันท
 กับความหลัง... โอ๊ย...”
 (คุณพลอยยกมือขึ้นกุมที่หน้าอกอย่างกะทันหัน)
- คุณช้อย : “อ๊วย เป็นอะไรไปแม่พลอย”
- คุณพลอย : “ช้อย ฉันทรู้สึกเหมือน ... เหมือนใครเอาผ้าดำที่เย็นขึ้นมา
 ห่อหุ้มหัวใจไว้”
- คุณอัน : “คุณแม่ก็...”

(คุณอ้นพูดกลั้วหัวเราะ)

คุณพลอย : “นี่หัวใจฉันทำด้วยอะไรนะ คนตายไปทั้งคน แต่ไม่สั่งขี
สั่งขอะไรเลย”

คุณอ้น : “ก็ยายพิศแกตายไปหลายสิบปีแล้วนี่ครับคุณแม่ จะให้
เสียใจอะไรอีก”

คุณพลอย : “แกเป็นอะไรตายนะ... อ้อ... นึกออกแล้ว... เนืองอกที่
หน้าอก”

คุณอ้น : “ไม่ใช่ครับคุณแม่ คุณป้าอยู่นต่างหากที่สิ้นด้วยโรคมะเร็ง
ทรวงอก ไม่ใช่ยายพิศ... ไปครับคุณแม่ ถึงเวลาที่เราจะ
ต้องไปกันเสียทีแล้วล่ะครับ”

(คุณพลอยขยับตัว เหลียวหาผ้าพันคอลูกเสือชาวบ้าน)

คุณแม่ไม่ต้องผูกผ้าพันคอลูกเสือชาวบ้านไปหรอกครับ
เราแค่จะไปเยี่ยมพี่อ้นกันเท่านั้นเอง ไม่ได้ไปรบทัพจับ
ศึกที่ไหนซักหน่อย”

คุณพลอย : “ไม่ได้สิ อ้น แม่เป็นลูกเสือชาวบ้าน พอเยี่ยมพี่อ้นที่
บางขวางเสร็จแล้ว แม่ก็ต้องไปช่วยเขาปะกุฏิวัด”

คุณช้อย : “นี่แม่พลอยกินข้าวอิ่มแน่นแล้วนะ”

คุณพลอย : “นั่นสิอ้น นี่แม่กินข้าวรึยัง”

คุณช้อย : “อ้นจ้จ ทุกข์”

คุณอ้น : “ทานแล้วครับ... แล้วพี่อ้นก็ไม่ได้อยู่ที่บางขวางครับ ตอน
นี้ เค้าอยู่ที่...”

คุณช้อย : โรงพยาบาลรามาริบัติ ไปให้หมอแผนกอายุรเวชเขา
ตรวจโรคชรา แล้วก็ตอนที่ไปนะ หยิบฟันปลอมผิดอัน
เอาฟันปลอมของยายประไพใส่ไป”

คุณอ้น : “เอ๊ะ นี่คุณป้าช้อยทราบได้ยังไงครับ”

คุณพลอย : “นั่นสิช้อย เอาอะไรมาพูด ตาอ้นยังไม่แก่ไม่เฒ่า จะเป็น

- โรคชราได้ยังไง รึว่าตาอัน... โธ่ ลูกแม่... อันไม่น่าปิดแม่เลย"
- คุณอัน : "โธ่ คุณแม่... ผมไม่ได้ปิดไม่ได้ปิดอะไรทั้งนั้นแหละครับ ถ้าคุณแม่ไม่เชื่อผม เดี่ยวประไฟกับเสวีกลับมา คุณแม่ลองถามดูก็แล้วกันครับ"
- คุณช้อย : "แล้วนี่แม่ประไฟ กับพ้อเสวี่ เค้าไปไหนละตาอัน"
- คุณอัน : "ไปประชุมพรรคการเมืองของเค้าล่ะครับ"
- คุณช้อย : "เค้าสังกัดพรรคอะไรล่ะ หา"
- คุณอัน : "ประไฟอยู่พรรคกิจสังคม ส่วนเสวี่อยู่พรรคประชาธิปไตยครับ"
- คุณช้อย : "อนิจจ๋ ทุกข์"
- คุณพลอย : "นี่แหละช้อย การเมืองล่ะ... มันทำให้คนที่รักกันต้อง แห้งหน้ากันไป และมันก็ทำให้คนที่เคยหน้าแยหน้าแหวง ระแวงใจสงสัยกัน กลับมารักใคร่สนิทชิดชอบกันใหม่ได้ ดูเหมือนว่าเหตุอื่นที่ผูกมัดน้ำใจคน อย่างเช่นว่าเป็นญาติ หรือเป็นผ้าเมียกัน จะไม่สำคัญเอาเสียเลย... เอ้อ พุดไปก็เท่านั้น ...พิศ... หยิบผ้าพันคอลูกเสือชาวบ้านให้ที... เอ้อ... แม่ถามอะไรนิดเถอะ อัน แม่รู้อยู่แต่ว่าพรรคกิจสังคมนะเป็นของคุณชายคึกฤทธิ์ท่าน ก็แล้วอีกพรรค นั้นล่ะลูก เป็นของใครกัน เจ้าคุณพล หรือเจ้าคุณมโน"
- คุณช้อย : "เอาเถอะ ๑ อย่าซักช้าอยู่เลยตาอัน รีบพาแม่เค้าไปโรงพยาบาลเร็ว ๑ เถอะ ช้าไว้เห็นจะไม่ได้การแล้ว... ไปนะ แม่พลอยนะ ตาอันเค้าจะพาแม่พลอยไปเอาผ้าพันคอลูกเสือชาวบ้านของแม่พลอยที่โรงพยาบาลไป"
- คุณพลอย : "อนิจจ๋ ทุกข์... สีมไว้ที่นั่นเอง"
- (คุณอันพุงคุณพลอยลุกขึ้น และก้าวลงจากกระเบียงตึก ช้อยเดินตามลงมา)

“มาสิช้อย ไปโรงพยาบาลด้วยกัน”
คุณช้อย : “ไว้วันหลังเถอะยะหล่อน วันนี้ฉันอยู่นานไม่ได้หรรอก
ต้องรีบกลับเข้าวัง คนที่ตำหนักเค้าชวนออกไปข้างนอก
กันหมด เหลือแต่คุณอาสาขึ้นเฝ้าอยู่คนเดียว ชื่น
เกลไถลมีหวังกลับไปถูกเสด็จกริ้วบ้าง แล้วก็คุณอาดำ
เป็ง”

คุณพลอย : “อนิจจํ ทุกข์”
(ตัวละครเริ่มออกเดิน พร้อม ๆ กับที่ไฟบนเวทีค่อย ๆ หริ่ง จนมืด และไฟโรงละคร
สว่างขึ้น)

แปรรูปจาก คอลัมน์ “อายุมงคล: ถ้าแม่พลอยยังอยู่...” ใน สยามรัฐสัปดาห์
วิจารณ์ ปีที่ ๒๗ ฉบับที่ ๔๖ (๑๐ พฤษภาคม ๒๕๒๔)